

УДК 35.086.2+343.232

Копотун І. М. – доктор юридичних наук, професор, проректор з навчальної роботи Інституту Служби зовнішньої розвідки України, м. Київ;

Жолтані М. І. – здобувач кафедри кримінального права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

Проблема відмежування адміністративних проступків у сфері громадського порядку від злочинів

Досліджено проблему відмежування адміністративних проступків від злочинів, зокрема у сфері громадського порядку.

Ключові слова: громадська безпека, громадський порядок, адміністративний проступок, злочин.

З часів проголошення Україною незалежності в її соціально-політичному й економічному житті відбулися суттєві позитивні зміни. Прийнято низку законів та інших нормативно-правових актів, які змінили компетенцію органів державної влади, урегулювали питання відносин власності, зміст прав й обов'язків, безпосередньо пов'язаних зі сферою забезпечення та охорони громадського порядку і безпеки.

Проблема відмежування адміністративних проступків від злочинів за лишається актуальною як у юридичній науці, так і в судовій практиці. Необхідність її розв'язання пов'язана з виконанням вимог Конвенції про захист прав і основних свобод людини та практики Європейського суду з прав людини. У судовій практиці часто виникають ситуації, коли особа, яка вчинила злочин, не може пояснити причини, мотиви та мету власної поведінки, і за вчинене діяння, що має ознаки злочину відповідно до положень статті кримінального закону, призначають відповідне покарання без аналізу його суб'єктивної сторони [1].

Згідно з п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, виключно законами України визначено засади цивільно-правової

відповідальності, діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, і відповідальність за них. Зазначене свідчить, що злочини, адміністративні, дисциплінарні правопорушення і цивільно-правові делікти є різними видами правопорушень. У теорії права також виокремлюють інші види правопорушень: господарсько-правові, фінансові, конституційні, трудові, корупційні, податкові, екологічні, земельні, сімейні правопорушення, порушення міжнародного права тощо.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн, здебільшого, містить статті, норми яких передбачають склади злочинів, і статті, у яких передбачено склади кримінального проступку (наприклад, Франція, Нідерланди, Велика Британія, США тощо). За вчинення кримінального проступку встановлено незначні стягнення, які не тягнуть за собою судимості. В українському законодавстві також доцільно передбачити такі види протиправних діянь, як кримінальні проступки, поряд з адміністративними проступками та злочинами. Це відповідає б закономірностям класифікації протиправних діянь, а також надало б можливість урахувати всі особливості встановлення як матеріальних, так і процесуальних правовідносин [2].

Правопорушення – це протиправний акт, що суперечить праву, його нормам, закону. Учинити правопорушення – означає порушити право. Кожне правопорушення є конкретним: його вчиняє конкретна особа в певний час і місці, воно суперечить чинному правовому порядку, характеризується точно визначеними ознаками. Водночас усі антисоціальні явища мають загальні риси. Таким чином, правопорушення – це свідомий, вольовий акт суспільно небезпечної протиправної поведінки.

Суспільна небезпека та шкідливість правопорушень характеризують їх як негативні соціальні явища.

Нині розроблено різноманітні класифікації правопорушень. Класифікаційні групи правопорушень виокремлено за різними підставами: за ступенем суспільної шкідливості (небезпечності), об'єктами посягань, суб'єктами, поширеністю, ознаками об'єктивної та суб'єктивної сторін, а також за процедурами їх розгляду [3].

У контексті аналізованої проблематики потрібно розглянути класифікацію правопорушень за ступенем суспільної небезпеки, відповідно до якої правопорушення поділяють на злочини та проступки. Головними критеріями їх розмежування є: 1) характер і

ступінь суспільної шкідливості, що залежить від цінності об'єкта протиправного посягання, змісту протиправного діяння, обстановки, часу, способів (насильницьких чи ненасильницьких), розміру завданої шкоди, форми і ступеня вини правопорушника, інтенсивності протиправних дій, їх мотивації, особистісних характеристик правопорушника тощо; 2) суб'єктивний фактор, який суттєво впливає на визнання певного діяння як протиправного.

Правова система має володіти такими механізмами, за яких визнання діяння злочинним не залежало б лише від законодавця. У цьому контексті проблема розмежування кримінальних злочинів і адміністративних проступків постає досить гостро.

Проступки – це менш небезпечні для суспільства діяння. Вони посягають на цінності, які охороняють інші (крім кримінально-правових) норми права – цивільного, адміністративного, трудового, екологічного, фінансового тощо. Тому серед проступків розрізняють адміністративні, дисциплінарні, цивільно-правові, конституційні, матеріальні тощо.

Проступки-делікти – це правопорушення, які завдають шкоду особі, суспільству, державі, є підставою для притягнення правопорушника до передбаченої законом відповідальності.

Адміністративними правопорушеннями (проступками) визнають протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, що посягає на державний або громадський порядок, спільну та приватну власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління й за яку законодавством передбачена адміністративна відповідальність [4].

Адміністративне правопорушення має притаманні тільки йому юридичні ознаки, до яких належать протиправність, винність і відповідальність (адміністративне стягнення).

Визначальною з-поміж цих ознак є поняття діяння, забороненого адміністративним законодавством. По-перше, це вольовий акт поведінки певної особи; по-друге, воно передбачає два аспекти поведінки – дію чи бездіяльність, де дія – це активне невиконання законних вимог, а також порушення встановленої нормами права заборони (наприклад, порушення правил полювання), а бездіяльність – пасивне невиконання передбачених законодавчими й нормативними актами обов'язків.

Важливою ознакою адміністративного правопорушення постає наявність суспільної небезпеки. За своєю сутністю таке

діяння є антигромадським і завдає шкоди інтересам громадян, суспільства, держави.

Адміністративне правопорушення має чимало спільних зі злочином характеристик, адже так само може бути спрямоване проти громадського порядку, власності, прав і свобод громадян тощо. Головною ознакою, за якою адміністративні правопорушення відрізняються від кримінальних злочинів, є менший ступінь суспільної небезпеки. Адміністративне правопорушення переростає у злочин, якщо: адміністративний проступок набув ознак складу злочину; адміністративне правопорушення вчинено вдруге [5].

Визначення безпеки як стану захищеності зафіксовано в різних законодавчих актах, а саме: законах про пожежну безпеку, радіаційну безпеку населення, безпеку дорожнього руху, у доктрині інформаційної безпеки та низці інших актів. Тобто законодавство пронизує єдина і стійка категорія безпеки, яку застосовують і щодо кримінального права. Водночас суспільна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони має комплекс специфічних ознак.

Правове поняття громадської безпеки можна визначити як соціально необхідний або бажаний рівень захищеності об'єктів, що забезпечують функціонування суспільних інститутів, і є передумовою нормального суспільного розвитку [6, с. 476–483].

За сферою соціальних відносин можна вирізнити три види правопорушень у сфері: економічних відносин (власність, праця, розподіл тощо); соціально-побутових відносин (сім'я, побут, суспільний порядок); управління (діяльність державного апарату, загальногромадянські обов'язки).

З огляду на загальні ознаки правопорушень, зв'язки між їх видами, а також системи правових норм, що визначають, які діяння кваліфікують як правопорушення, і встановлюють відповідальність за їх учинення, постає питання щодо можливості комплексно розглядати сукупність усіх правопорушень як єдину складну систему.

Доцільність визнання системності між злочинами й іншими правопорушеннями обґрунтовують дослідники, які вивчають аморальні вчинки, близькі до складу адміністративної провини, що моделює склад злочину. Виявляють також тісні зв'язки і взаємовпливи між окремими правопорушеннями, що надає можливість аналізувати причини, загальні для всіх правопорушень.

Розглянуті вище ознаки характеризують адміністративне правопорушення як фактичну підставу для адміністративної відповідальності, як явище реальної дійсності, тобто формулюють його матеріальне поняття. Вони є найсуттєвішими та властивими будь-якому адміністративному проступку. Матеріальне поняття правопорушення конкретизовано в законодавстві про адміністративні правопорушення у формі конкретних складів проступку, у яких закон передбачає необхідні та специфічні ознаки цього діяння. Матеріальне поняття правопорушення відображає спільні ознаки всіх проступків, а поняття складу проступку – відмінності між ними. Адміністративні проступки різняться за специфічними ознаками, які характеризують їх об'єктивну та суб'єктивну сторони.

Отже, розмежування кримінального й адміністративного проступків і злочинів доцільно здійснити на підставі таких критеріїв: ступінь завданої шкоди громадському порядку, вид суб'єкта правопорушення, юрисдикції. На відміну від правомірних дій, які можуть бути безпосередньо передбачені нормами права або ж міститися як узагальнені положення в нормах закону, протиправні дії мають бути чітко сформульовані у чинних правових нормах. З огляду на цю позицію, про правопорушення йдеться лише в межах закону, що визначає поняття й ознаки цивільного, адміністративного чи іншого правопорушення, а подеколи містить точний перелік протиправних діянь. Формалізм протиправності забезпечує ясність і єдність вимог закону.

Схожий підхід до поділу злочинних діянь на злочини та кримінальні проступки містить Кримінальний кодекс Литовської Республіки, згідно зі ст. 12 якого, кримінальним проступком є небезпечне й заборонене цим Кодексом діяння. За його вчинення передбачене покарання, не пов'язане з позбавленням волі, за винятком арешту [2, с. 112–119].

Слідча та судова практика свідчить, що критерії розмежування аналізованих понять доцільніше розглядати в сукупності.

Щоб відмежувати адміністративні проступки від злочинів, на нашу думку, потрібно керуватися такими критеріями:

– основні: матеріальний (суспільна небезпека); суб'єктивна сторона; суб'єкт, який вчинив правопорушення;

– допоміжні: критерій покарання; процесуальний; коло осіб (органів), які вповноважені розглядати такі справи.

За критерієм ступеня суспільної небезпеки діяння доцільно виокремити три групи правопорушень:

1) злочини, тобто діяння, які мають найвищий ступінь суспільної небезпеки;

2) кримінально-правові проступки меншої суспільної небезпеки, яким не притаманні ознаки злочинного діяння;

3) адміністративні правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильев Э. А. Общие черты административного правонарушения и преступления / Э. А. Васильев // Административное право и процесс. – 2007. – № 1. – С. 2–9.

2. Хавронюк М. І. Поняття злочинного діяння за законодавством європейських країн / М. І. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 9. – С. 112–119.

3. Кузнецова Н. Ф. Преступление и преступность : монография / Н. Ф. Кузнецова // Избранные труды. – СПб. : Юрид. центр пресс, 2003. – 819 с.

4. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права : монографія / І. П. Голосніченко. – Київ : Вища шк., 1991. – 212 с.

5. Адміністративне законодавство України та його розвиток (нотатки з науково-практичної конференції) // Право України. – 2007. – № 2. – С. 151–156.

6. Копотун І. М. Кримінально-правові засади охорони громадського порядку / І. М. Копотун // Держава і право. – 2010. – № 48. – С. 478–483.

REFERENCES

1. Vasilev, E.A. (2007). Obscie cherty administrativnogo pravonarusheniia i prestupleniia [General features of an administrative offense and crimes]. *Administrativnoe pravo i process, Administrative law and process*, 1, 2-9 [in Russian].

2. Khavroniuk, M.I. (2004). Poniattia zlochynnoho diannia za zakonodavstvom yevropeiskyykh krain [The concept of a criminal act under the legislation of European countries]. *Pidpriyemnytstvo, hospodarstvo i pravo, Entrepreneurship, economy and law*, 9, 112-119 [in Ukrainian].

3. Kuznecova, N.F. (2003). *Prestuplenie i prestupnost [Crime and crime]*. SPb.: Yurid. centr press [in Russian].

4. Holosnichenko, I.P. (1991). *Poperedzhennia koryslyvykh prostupkiv zasobamy administratyvnoho prava [Prevention of mistreatment by means of administrative law]*. Kyiv: Vyshcha shk. [in Ukrainian].

5. Administratyvne zakonodavstvo Ukrainy ta ioho rozvytok (notatky z naukovo-praktychnoi konferentsii) [Administrative law of Ukraine and its development (notes from the scientific and practical conference)]. *Pravo Ukrainy, Law of Ukraine*, 2, 151-156 [in Ukrainian].

6. Kopotun, I.M. (2010). Kryminalno-pravovi zasady okhorony hromadskoho poriadku [Criminal Law Principles of Protection of Public Order]. *Derzhava i pravo, State and Law*, 48, 478-483 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 26.07.2017
